

Ганна Реґо, викладач

Прикарпатського національного університету
ім. В. Стефаника

ГЕНЕЗА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЗАКАРПАТТІ

У статті мова йде про становлення і розвиток дошкільних закладів на території Закарпаття з часів, коли Закарпаття належало до складу Угорщини та Австро-Угорщини.

Постановка проблеми. У процесі державного відродження національна система освіти відіграє визначальну роль. Педагогіка сприяє формуванню інтелекту нації, забезпеченню її всебічного розвитку. Досягти успіху в реформуванні освіти допоможе ґрунтовне вивчення, творче освоєння, а також впровадження в практику надбань вітчизняної і світової педагогічної думки. Простежуючи шляхи розвитку теорії та виявляючи особливості виховання в рвні історичні періоди, в умовах різних суспільно-економічних формацій, оцінюємо з позицій сьогодення педагогічну спадщину, генезис найважливіших педагогічних проблем і явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичний досвід розвитку теорії і практики дошкільного виховання завжди був у полі зору науковців. Проблеми розвитку теорії і практики дошкільного виховання в Україні (кінець XIX – початок XX ст.) знайшли відображення в працях С. Попиченко та І. Улюкаєвої. Біля витоків історико-педагогічних досліджень становлення та розвитку дошкільного виховання на західноукраїнських землях кінця XIX – початку XX століття стояла З. Нагачевська.

Історико-педагогічний аспект розвитку школи та освіти в Закарпатській області частково висвітлювався в наукових працях В. Гомоная, А. Животка, М. Зимомрі, В. Росула, І. Козубовської, М. Кухти, Л. Повх, В. Сагарди, С. Сірополка, Ф. Стебля М. Стельмаховича та інших.

Проте становленню та розвитку дошкільного виховання в Закарпатті не було приділено належної уваги.

Метою даної публікації є розкрити генезу дошкільних закладів на території Закарпаття в XIX столітті.

Виклад основного матеріалу. Дошкільне виховання на території Закарпаття проходило свій самостійний розвиток ще з часів панування Угорської, згодом Австро-Угорської монархії. Закарпаття довгий час було невід’ємною її частиною і намагалось втілювати в життя всі прогресивні рішення, прийняті владою. Винятком не стало і питання створення дошкільних закладів.

Угорський уряд підтримував створення дошкільних закладів на території Закарпаття з двох причин: по-перше, вони розуміли необхідність створення таких закладів, щоб оберігати дітей дошкільного віку від чатуючих на них небезпек, які виникали під час перебування дітей вдома без нагляду дорослих; по-друге – це була чудова нагода навчати дітей угорської мови.

Перший дошкільний заклад Закарпаття відкрили в місті Мараморош-Сіґет, Марамороського комітату 17 серпня 1845 року завдяки спільному акціонерному товариству, яке складалося з батьків та осіб, яким не байдужою була доля дошкільного виховання [3, 25].

В Ужгороді перший дошкільний заклад відкрили 1869 року на вулиці Сечені у невеличкому, непристосованому приміщенні. У 1879 році був відкритий дитячий садок на вулиці Бозош. Про цей дитячий садок знаходимо згадки в сучасних джерелах, під назвами “Будинок Марії”, “Маріїн дім” [3, 163].

Вітчизняні дослідники М. Алмашій, Й. Кобаль, О. Тимофеева як перший заклад на території Закарпаття, де проводили навчання і виховання дітей дошкільного віку, згадують католицьку трикласну школу для дівчат, засновану у 1859 році в м. Ужгород під назвою “Гізеллін дім”, де виховання та навчання угорською мовою проводили монахині ордена св. Вікентія. За даними М. Алмашія, у 60-х роках XIX століття школа була розширена, внаслідок чого при ній відкрили дитячий садок та інтернат [2, 154].

Спроби у започаткування будівництва дошкільного закладу в місті Мукачеве, яке в той час належало до Березького комітату, розпочалися у 1868 році. З цією метою організували збір коштів для будівництва дошкільного закладу. Основною можливістю здобуття коштів було проведення вечорів-розваг з танцями. Кошти, вилучені за танці, були покладені в банк під проценти. Довготривалим виявився час від започаткування до дійсного відкриття закладу. У 1870 році в м. Мукачеве була створена комісія, яка вирішувала долю створення дитячого садка. Головою комісії був Антал Черскі,

а її членами – Янош Мерині, Йозеф Губерт, Тівадар Легоцькі, Алайош Горват і представники місцевої знаті. Антал Черскі започаткував переписку з Йозефом Рапошом – директором закладу з підготовки вихователів, який дав вказівку щодо створення дитячого садка в м. Мукачеве. І тільки через десять років після започаткування, тобто в 1878 році, тут відкрився перший дошкільний заклад [6, 269 – 271]. Спочатку плата за дитячий садок була 50 кр. щомісячно. Та з 1892 року діти, батьки яких не могли платити, відвідували дитячий садок безкоштовно. Кількість дітей, які відвідували дитячий садок, поступово збільшувалась. Коли ж дітей дошкільного віку нараховувалось більше 400, назріла проблема відкриття нового дошкільного закладу. Тому 1884 року, за поданням шкільного інспектора Франца Галаса, Міністерство освіти і віросповідань дозволило заснувати в Мукачеві державний дитячий садок. Кошти на відкриття другого дошкільного закладу були виділені з місцевого бюджету. Плата за дитячий садок становила півфоринта, що вистачало тільки на утримання дітей. Працю виховательки і няні оплачувало Міністерство освіти і віросповідань [4, 116].

У 1887 році Міністерство освіти і віросповідань запросило звітні дані щодо кількості дошкільних закладів на території Австро-Угорщини. Свій звіт подав і Закарпатський інспекторат. Кількість дошкільних закладів на території Закарпаття станом на 1887 рік показано в таблиці № 1. На території Закарпаття в цей час діяли 29 дошкільних закладів [8, 154 – 166]. А саме: 6 дошкільних закладів в Ужанському комітаті; три дошкільні заклади в комітаті Угоча (зараз частина Виноградівського району); 1 дитячий садок в Хусті; 13 дошкільних закладів в Березькому комітаті і 6 дошкільних закладів у містах, які тепер не є у складі Закарпатської області.

У таблиці наведено дані про всі дитячі садки, які існували на той час на території, яку угорці називали “по цей бік Тиси”. Сюди входило все Закарпаття і деякі міста, які вже на даний час належать або до Угорщини, або до Румунії чи Хорватії. У зв’язку з тим, що в той період вони входили в Березький, Угоча або Марамороський комітати, ми не виключили їх із переліку. Отже, всього 29 садків існувало в 1887 році “по цей бік Тиси”, з яких 23 – Закарпатські. Як наведено в таблиці № 1, в основному створенням дошкільних закладів займалася Спілка вихователів. Завдяки плідній праці її членів були засновані 12 дитячих садків. Одинадцять дошкільних закладів відкрилися за сприяння і утримання держави.

Найбільше державних дитячих садків було в Ужанському та Березькому комітатах. У комітатах Угоча та Мараморош всі дошкільні заклади відкрилися тільки завдяки Спілці. Тобто держава більше підтримувала створення дитячих садків у великих містах і селах, де переважало угорськомовне населення. Члени Спілки, в свою чергу, намагалися залучити до дошкільної освіти всіх дітей від 3 до 7 років, незалежно від національності і віросповідань. Самостійними силами комітати майже не мали можливості створювати дитячі садки. З усіх дошкільних закладів усього три були утворені з місцевого бюджету: один в м. Ужгород, один в м. Мукачеве і один в м. Тарпа, що зараз в Угорщині. Створення цих закладів було дуже складним і довготривалим. Єдиний дошкільний заклад був утворений за сприяння римо-католицької церкви в м. Ужгород. У 1891 р. у Законі про дошкільне виховання було чітко вказано, що здобувати дошкільну освіту повинні всі діти дошкільного віку незалежно від національності і віросповідання. У програмі дошкільного закладу були заняття з релігійним нахилом, але увага все ж таки акцентувалася на розвитку угорської мови і любові до батьківщини. Як ілюстрацію подаємо фрагмент такого заняття, яке було надруковано в угорському журналі “Дошкільне виховання”, де під час ознайомлення дітей з історією батьківщини вихователька ставила в приклад русинів (такою в досліджуваній період була назва українців, які були автохтонними мешканцями на території Закарпаття): “Русини, це такий народ, який живе високо в Карпатських горах. Вони дуже бідні. Настільки, що, навіть, інколи зовсім не мають, що одіти і поїсти. Вони не знають, що таке білий пшеничний хліб, тому що там, де вони живуть, не росте пшениця.

Земля в них, як скала. І вирощують вони тільки кукурудзу, з якої варять мелай і печуть кукурудзяний хліб. Ці люди дуже бідують, але коли їм пропонують:

- Їдьте в Америку, там вам буде добре, заробите собі гроші на гарний одяг, харчі і все, що тільки будете хотіти...

Ці люди відповідали:

- Ні.

- Тут наша Батьківщина, тут наше коріння, ми глибоко вросли у цю скелясту землю, тут поховані наші діди і прадіди, і ми теж помremo на нашій рідній землі.

Русини, як та маленька пташка, яка співає в чагарнику, хоч шипи боляче ранять її крильця; вона все ж співає. Так само русини, не звертаючи уваги на злидні, які їх чекають на батьківщині, не

ГЕНЕЗА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЗАКАРПАТТІ

Таблиця № 1.

Дошкільні заклади Закарпаття станом на 1887 рік

№	КОМІТАТ	ПРИНАЛЕЖНІСТЬ	Кількість дітей, що відвідують Д/С.
УЖАНСЬКИЙ КОМІТАТ			
1	м. Ужгород І.	Державний	60
2	м. Ужгород ІІ.	Громадський	76
3	м. Ужгород ІІІ.	Римо-католицький	55
4	с. Сторожниця	Державний	43
5	с. Великий – Березний	Державний	65
6	с. Радванка (зараз м. Ужгород)	Державний	45
БЕРЕЗЬКИЙ КОМІТАТ			
1	м. Берегово	Спілки	44
2	с. Білки І.	Державний	60
3	с. Білки ІІ.	“-----”	45
4	с. Голубине	“-----”	34
5	м. Мукачеве І.	“-----”	149
6	м. Мукачеве ІІ.	“-----”	146
7	м. Мукачеве ІІІ.	Громадський	58
8	с. Великі Береги	“-----”	55
9	с. Велика Лоня (зараз в Угорщині)	“-----”	60
10	с. Великі Лучки	Державний	92
11	с. Росвигово (зараз м. Мукачеве)	Спілки	68
12	м. Свалява	“-----”	48
13	с. Тарпа (зараз в Угорщині)	Громадський	55
14	с. Варпаланка (зараз м. Мукачеве)	Державний	81
15	с. Кайданово	Спілки	81

КОМІТАТ УГОЧА			
1	м. Виноградово І.	Спілки	50
2	м. Виноградово ІІ.	“-----”	50
3	с. Вілок	“-----”	50
4	Велика Тарна (зараз Румунія)	“-----”	60
5	м. Голмі (зараз Румунія)	“-----”	40
6	м.Верешморт (м. Змайявець зараз Хорватія)	“-----”	60
МАРАМОРОСЬКИЙ КОМІТАТ			
1	м. Хуст	Спілки	66
2	м. Мараморш-Сігет (зараз Румунія)	“-----”	160

покидають рідної землі. Бо вони – патріоти. І ви, діточки, – каже вихователька угорським дітям, – чи будете такими патріотами своєї батьківщини, як русини?
- Так, будемо, – відповіли діти”.

Отже, незважаючи на прагнення угорського уряду мадяризувати неугорськомовне населення краю, все-таки він високо цінував саме русинський патріотизм, який слугував прикладом для наслідування маленьким угорцям. Звичайно,

ГЕНЕЗА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЗАКАРПАТТІ

проймає гордість за наш край, за наш народ, який завжди палко любив свою землю, під чиєю владою вона б не була, – це була рідна для українців домівка. Закарпатські русини давали своїх діток в угорські дитячі садки, але вдома все ж таки розмовляли рідною мовою.

Велику роль у розповсюдженні дошкільних

дошкільного віку.

Через рік після того, як побачив світ Закон про дошкільне виховання, на території Закарпаття нараховувалися 34 дошкільні заклади. Шістнадцять з них знаходилися в Березькому комітаті, сім – в Ужанському, 6 – у Марамороському та 5 – у комітаті Угоча.

Таблиця № 2.

Кількість дітей дошкільного віку охоплених дошкільним вихованням на території Закарпаття станом на 1895 рік

№ п/п	КОМІТАТ	К-СТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ		Кількість дітей дошкільного віку, які ходили в дошкільні заклади.			
		Всього:	з них не мали достатньої опіки вдома	З них ходили у:			
				Всього:	дитячий садок.	постійн. дитячий притул.	літній дит. притул.
1	Березький	15098	12929	3025	1635	228	1162
2	Марамороський	20648	4519	1111	960	151	----
3	Угоча	5833	3470	1162	400	59	703
4	Ужанський	11672	5245	1270	1198	72	----

закладів на території Австро-Угорщини, а відтак і Закарпаття, відіграло створення в 1891 році Закону про дошкільне виховання. У ньому було чітко виділено, що той населений пункт, прямий податок якого перевищує 30.000 К., зобов'язаний створювати дитячі садки, якщо в населеному пункті знаходяться принаймні 40 дітей, які перебувають без нагляду і потребують опіки. Ті населені пункти, в яких теж нараховується така кількість дітей, але прямий податок становить 20.000 – 30.000 К., повинні створювати постійні дитячі будинки. А населені пункти, які ще бідніші, проте у наявності є 15 дітей, які потребують опіки, – зобов'язані створювати ліпні дитячі будинки [5, 4]. На Закарпатті потреба у дошкільних закладах

У 1895 році на території Закарпаття проживало 53.251 дітей дошкільного віку, з них 26.163 потребували опіки, оскільки в домашніх умовах вони залишалися без догляду. Та, на жаль, тільки 0,25 %, тобто 6.568 закарпатських дітей, були охоплені дошкільним вихованням. Дані щодо кількості дітей дошкільного віку, що проживали на території Закарпаття і були охоплені дошкільним вихованням у 1895 році, подано в таблиці № 2.

Через чотири роки після створення Закону про дошкільне виховання на території Закарпаття діючими були 81 дошкільний заклад. Мережу дошкільних закладів Закарпаття в 1895 році показано в таблиці № 3.

Таблиця № 3.

Дошкільні заклади Закарпаття станом на 1895 рік

№ п/п	КОМІТАТ	Всього дошк. закладів.	Дитячих садків.	Постійних дит. притулків	Літніх дит. притулків
1	Березький	43	17	4	22
2	Марамороський	11	8	3	---
3	Угоча	11	5	1	5
4	Ужанський	16	15	1	---

була вкрай необхідною. Батьки у весняно-осінній період перебували на полі, а діти здебільшого були самі вдома, без нагляду. Це спричиняло численні нещасні випадки, жертвами яких ставали діти

[6, 104– 105]

Ретроспективний аналіз звітних даних за 1887 та 1895 роки доводить що, за вісім років число дошкільних закладів зросло з 29 на 81. Щоправда,

ГЕНЕЗА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЗАКАРПАТТІ

ця кількість дошкільних закладів була недостатньою, щоб охопити опікою всіх дітей, що проживали на Закарпатті (див Таблицю № 2). Проте це був великий крок у розвитку дошкільної освіти, який на той час набагато випереджував розвиток мережі дошкільних закладів на інших територіях України. Наприклад, у 1896 році в одеському шкільному окрузі діяли 11 дошкільних закладів, у Харкові – три, в Києві – два [1, 50].

1898 року в Березькому комітеті діяло 39 дошкільних закладів: 18 дитячих садків, 5 постійних дитячих будинків і 16 літніх дитячих будинків. За рік – 1800 дітей були охоплені дошкільною освітою, з них 2/3 русини і євреї.

Розвиток дошкільної освіти та розгалуження мережі дошкільних закладів на території Закарпаття набув свого розквіту в 90-их роках. Було створено біля 100 дошкільних закладів, у яких працювали кваліфіковані спеціалісти, які здобували спеціальну педагогічну освіту в закладах з підготовки вихователів в Будапешті (державний та Фребелівський), Пряшеві, Братиславі та інших.

Висновки. За рахунок розширення мережі дошкільних установ держава охоплювала значну частину дітей дошкільного віку багатонаціонального населення Закарпаття і, таким чином, здійснювала політику мадяризації. Дослідження підготовки кадрів для роботи в дошкільних закладах Закарпаття є перспективним для подальших наукових розвідок у даному напрямку.

1. Опіка над дітьми в добу трансформації

суспільного устрою /Т.К. Завгородня Н.В.Лисенко, Д.-К.Мажеу, Б.М.Ступарик / Заг. ред. Б.М.Ступарика. – Ів.-Фр. – Ужгород: Мистецька лінія, 2002 – 152 с.

2. Поп І. *Енциклопедія Подкарпатской Руси.* – Ужгород.: Издат. В.Падяка, 2001. – С.154.

3. Рего Г. *Становлення перших дошкільних закладів в Закарпатті (друга половина XIX ст.) // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія “Педагогіка. Соціальна робота”. 2005. – №8. – С.162 – 164.*

4. Тимофієва О. *Витоки дошкільної освіти на Закарпатті (кінець XIX – початку XX століття) // Науковий вісник південноукраїнського державного педагогічного Університету ім. К.Д. Ушинського (збірник наукових праць). – Випуск 5. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 1999. – С.112 – 116.*

5. *A Magyarországi Nüpoktatásügy, kereskedelmi és ipari szakoktatás szervezete és közgazdasága. I. Kötet. Kisdedyvös és nüpoktatás. Az eggenberrger-füle kunyvkereskedés kiadása. Budapest, 1893. – O.4.*

6. *A Munkácsi ügydöröl // Kisdednevelüs. – 1888. 11 sz. – O. 269 – 274.*

7. *Morlin E. A magyar kisdedyvös multja és jelene. – Budapest, 1898. – O. 104 – 105.*

8. *P. Szathmári Károly A Magyar kisdedyvös és nevelüs rxvid txrtünete. – Budapest, 1887. – O. 154 – 167.*

В КОЖНІЙ ФРАЗІ – ДУМКА



Найбільше і найдорожче добро кожного народу – це його мова, ота схованка його духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, досвід, почування.

Панас Мирний

Мова – така ж жива істота, як і народ, що її витворив, і коли він кине свою мову, то вже буде смерть його душі, смерть усього того, чим він відрізняється від інших людей.

Панас Мирний

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ У НАУКОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ “МОЛОДЬ І РИНОК”

1. Приймаються одноосібні статті (співавтори). Текст обсягом 8-10 друкарських аркушів із двома-трьома ілюстраціями (рисунок, фотографія). У статтях повинно бути чітко і стисло, без зайвих математичних формул, викладено те нове та оригінальне, що досягнуто авторами в їх практичній діяльності. Потрібно уникати повторів, зайвих подробиць та загальновідомих положень, на які можна посилатися, вказуючи відповідний номер у списку літератури, що додається.

2. Рукопис статті надсилається у двох примірниках (обов'язково перший), надрукованих через півтора інтервали на одній сторінці стандартного аркуша паперу, з пронумерованими сторінками.

ДО РУКОПISУ ДОДАЮТЬСЯ:

- реферат статті на окремому аркуші паперу у двох примірниках українською та англійською мовами;
- рисунки, фотографії з підписаними підписами;
- список літератури, оформлений у відповідності з діючим ДСТ-ом (за абеткою; у тексті в дужках позначається позиція та сторінка [3,47]);
- відомості про автора (авторська карточка: прізвище, ім'я та по-батькові, посада, місце праці, вчений ступінь, наукове звання, адреса (службова, домашня), телефони).

3. До статей додається рекомендація кафедри (відділу) установи, де автор працює, і рецензія доктора чи кандидата наук; для статей докторів та кандидатів наук рецензій не потрібно.

4. Таблиці повинні мати назви та порядковий номер. Одночасне використання таблиць та графіків для пояснення одних і тих же положень не рекомендується.

5. Статті підписуються всіма авторами із зазначенням домашньої адреси, номерів домашнього та службового телефонів автора, який буде листуватися з редакцією з приводу цієї статті.

Редколегія відхиляє статті з порушенням цих вимог:

Відповідно до вимог ВАК України (Постанова №7-06. 1 від 15 січня 2003 р.) необхідно дотримуватися таких елементів написання статей: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття; формування цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Головний редактор Мирон Вачевський

Комп'ютерний набір та верстка Іван Василиків

Технічний редактор Наталя Примаченко

Підписано до друку 20.07.2006 р.
Формат 60 x 84 1/8. Папір XEROX. Гарнітура TimesNew Roman.

Віддруковано у поліграфічній фірмі “КОЛО”

вул. БОРИСЛАВСЬКА, 8,

м. ДРОГОБИЧ,

тел.: (03244) 2-90-60;

e-mail: kolo@dr.lv.ukrtel.net